

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
імені В. Н. КАРАЗІНА

## **ПРАВОНАВСТВО**

Матеріали до семінарських занять  
та самостійної роботи студентів

*Електронний ресурс*

Харків – 2024

**Рецензенти:**

**Ю. Жорнокуй** – д.ю.н., професор, завідувач кафедри цивільного права та процесу факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ;

**П. Леонтєв** – к.ю.н., доцент кафедри судової медицини, медичного правознавства ім. засл. проф. М.С. Бокаріуса Харківського національного медичного університету.

*Затверджено до розміщення в мережі Інтернет рішенням Науково-методичної ради Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (протокол № 7 від 16 квітня 2024 року)*

П 68

**Правознавство** : матеріали до семінарських занять та самостійної роботи студентів [Електронний ресурс] / уклад. Д. В. Божко, Т. В. Хабарова. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2024. – (PDF 24 с.)

Матеріали до семінарських занять та самостійної роботи студентів містять тематичний план навчальної дисципліни, методичні вказівки до семінарських занять, матеріали до самостійної роботи студентів, критерії оцінювання відповідей на семінарських заняттях.

Рекомендовано для студентів першого курсу бакалаврського рівня вищої освіти.

**УДК 34**

© Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2024

© Божко Д. В., Хабарова Т. В., уклад., 2024

## ЗМІСТ

1. Вступ.....	4
2. Тематичний план навчальної дисципліни.....	5
3. Методичні вказівки до семінарських занять.....	7
4. Матеріали до самостійної роботи студентів.....	14
5. Схема нарахування балів та критерії оцінювання.....	15
6. Рекомендована література.....	21

## 1. ВСТУП

Запропоновані матеріали з навчальної дисципліни “Правознавство” відображають основні форми, об’єм і напрямки роботи, студентів Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

Метою викладання дисципліни «Правознавство» є формування у майбутніх фахівців розуміння основних проблем з основ правознавства; розуміння базових юридичних категорій; розгляд особливостей основних галузей права України, формування розуміння правового статусу громадян України, ознайомлення з нормативно-правовими актами, що є джерелами основних галузей права України.

Основними завданнями вивчення дисципліни є формування таких загальних і професійних компетентностей як знання та розуміння предметної галузі, усвідомлення соціальної значущості своєї майбутньої професії; здатність сумлінно виконувати професійні обов’язки, діяти відповідно до етичних мотивів; знання та розуміння наукової правничої термінології; уміння застосовувати набуті знання, вміння й навички на практиці; здатність кваліфіковано застосовувати нормативно-правові акти, здатність кваліфіковано тлумачити нормативно-правові акти.

Оволодіння даною навчальною дисципліною, необхідне для набуття широкого професійного світогляду, без якого немає повноцінного фахівця.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми, студенти мають досягти таких результатів навчання: розуміти та дотримується основних принципів верховенства права; знати поняття та систему органів публічної влади, порядок їх організації та функціонування, основи нормативного забезпечення їх діяльності; знати систему права, структуру та види норм права, види джерел права, поняття та стадії правотворчості, стадії застосування права, поняття та види юридичних фактів, поняття та способи реалізації норм права, механізм правового регулювання.

Вміти застосовувати норми різних галузей права на практиці; обґрунтовувати вибір правових норм до відповідних правовідносин; забезпечувати права людини; тлумачити основні правові поняття; аналізувати соціально-значимі проблеми та пропонувати шляхи їхнього правового вирішення.

Володіти навичками реалізування своїх права та обов’язки; захисту свої права та законні інтереси; працювати із законодавством України і здійснення пошуку потрібних правових норм; усно та письмово, логічно правильно обґрунтовувати правові явища і процеси; працювати з текстами основних

нормативних актів, зокрема Конституції України, Цивільного кодексу України, Кодексу законів про працю України, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України.

## **2. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

### **2. Тематичний план навчальної дисципліни**

#### **Тема 1. Основи загальної теорії держави**

Поняття, ознаки та теорії виникнення держави. Правова держава як гарант здійснення, охорони та захисту прав людини. Сутність сучасної держави соціально-демократичної орієнтації. Форма держави. Елементи форми держави. Механізм і апарат держави. Держава в політичній системі суспільства. Право як загальносоціальне явище. Об'єктивне юридичне право в системі соціальних регуляторів. Основні права людини. Межі здійснення прав людини.

#### **Тема 2. Основи загальної теорії права**

Поняття та види суб'єктів права. Правові відносини. Правосвідомість та правова культура особи. Правопорушення і юридична відповідальність. Поняття і функції правової свідомості. Структура і види правосвідомості. Поняття та основні характеристики правової культури. Структура і функції правової культури. Правовий нігілізм та ідеалізм.

#### **Тема 3. Конституційне право – провідна галузь права України**

Поняття, предмет та система галузі конституційного права. Місце та роль конституційного права в системі права України. Джерела галузі конституційного права. Державні символи України. Конституційні принципи поділу державної влади. Конституційно – правова відповідальність. Поняття і види основних прав і свобод людини та громадянина в Україні. Гарантії прав і свобод людини і громадянина, механізм їх забезпечення. Громадянські права й свободи людини. Політичні права та свободи громадян України. Економічні, соціальні та культурні права і свободи людини і громадянина України. Конституційні обов'язки людини та громадянина в Україні. Конституційний статус та функції Верховної Ради України. Конституційний статус Президента України. Конституційний статус Кабінету Міністрів України. Роль судової системи в державному управлінні. Конституційно-правовий статус органів місцевого самоврядування.

#### **Тема 4. Основи адміністративного права України**

Поняття, предмет та джерела адміністративного права. Принципи державного управління в Україні. Суб'єкти адміністративного права. Державна служба в Україні. Поняття адміністративного правопорушення та його ознаки. Адміністративна відповідальність. Види адміністративних стягнень. Порядок притягнення до адміністративної відповідальності. Відповідальність за окремі види правопорушень.

#### **Тема 5. Основи цивільного права України**

Поняття, предмет та джерела цивільного права. Загальна характеристика цивільного законодавства. Цивільний кодекс України. Фізична особа як учасник цивільних відносин. Цивільна дієздатність та правоздатність фізичних осіб. Юридична особа як учасник майнових цивільних відносин: поняття, правові ознаки, види. Об'єкти цивільних прав. Поняття та загальна характеристика правочинів. Особисті немайнові права фізичної особи. Поняття, зміст та форми права власності. Підстави набуття та припинення права власності. Загальна характеристика окремих видів зобов'язань. Цивільно-правові договори : поняття, види та форми. Договір купівлі продажу. Договір дарування. Договір довічного утримання. Захист цивільних прав. Загальні положення про спадкування. Спадкування за заповітом. Спадкування за законом. Спадковий договір.

#### **Тема 6. Основи сімейного права України**

Поняття сімейного права, його принципи та джерела. Співвідношення понять сім'ї та шлюбу. Порядок укладення шлюбу. Права та обов'язки подружжя. Загальна характеристика шлюбного договору. Припинення шлюбу. Права та обов'язки батьків і дітей за законодавством України. Правові форми влаштування дітей, що позбавлені батьківського піклування. Поняття та загальна характеристика процедури усиновлення. Особливості усиновлення дітей громадянами України, які проживають за кордоном. Опіка та піклування над дітьми. Патронат над дітьми. Поняття прийомної сім'ї та загальна характеристика будинків сімейного типу. Права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів.

#### **Тема 7. Основи трудового права**

Поняття трудового права, його принципи. Система та джерела трудового права, сучасне українське трудове законодавство. Сутність і зміст трудових правовідносин та основних понять, категорій і інститутів трудового права. Державні органи та громадські організації, які є суб'єктами трудового права,

зокрема як учасники відносин із нагляду та контролю за дотриманням трудового законодавства. Ієрархія нормативно-правових актів, які регулюють відносини в сфері найманої праці. Поняття, юридичний статус і практична значущість різних джерел трудового права та можливість їх використання при регулюванні праці окремих категорій осіб. Правове регулювання праці окремих категорій працівників.

### **Тема 8. Кримінальне право України**

Загальна характеристика кримінального права. Поняття злочину, склад злочину. Види злочинів. Стадії скоєння злочину. Співучасть у злочині. Поняття, ознаки і підстави кримінальної відповідальності. Обставини, що пом'якшують та обтяжують відповідальність. Види кримінальних покарань. Склади окремих категорій злочинів.

## **3. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ**

### **Семінарське заняття № 1. Основи загальної теорії держави та права**

*Навчальна мета заняття: формування комплексного уявлення про основи загальної теорії держави і права.*

*Час проведення – 2 год.*

#### **Навчальні питання:**

1. Поняття, ознаки та теорії виникнення держави
2. Поняття функцій держави, їх види
3. Форма держави. Елементи форми держави
4. Механізм і апарат держави
5. Права людини і громадянина

#### **Методичні вказівки**

Розгляд першого питання варто розпочати з визначення поняття «держава». Необхідно розкрити ознаки держави, та проаналізувати основні теорії походження держави і права. Слід мати на увазі, що в навчальній та науково-монографічній літературі містяться різні підходи до визначення понять, треба розуміти що вони не є протилежними, а є свідченням авторського підходу до визначення даних явищ.

Розглядаючи друге питання, необхідно розкрити поняття «функції держави». Вміти пояснити що відноситься до внутрішніх функцій держави та що треба віднести до зовнішніх функцій держави, вміти пояснити у чому вони

полягають. Крім того, слід звернути увагу що функції держави можна розділяти залежно від їх ролі у суспільстві, тривалості здійснення, поділу влади тощо.

Третє питання плану потребує з'ясування що розуміється під формами держави. Структура форми держави. Особливу увагу треба звернути на елементи форм держави.

Відповідаючи на четверте питання плану треба розуміти, що становить собою механізм та апарат держави. Пропрацювати структуру механізму держави з яких елементів складається. Ознаки та принципи організації державного апарату.

Висвітлюючи п'яте питання плану необхідно проаналізувати основні права людини, як загальносоціальне явище. Відповідаючи слід враховувати те, що в Конституції України визначено групи основних прав: громадянські, політичні, економічні, соціальні, екологічні, культурні, сімейні. Врахувати що ця категорія, надзвичайно об'ємна й широка в тому розумінні, що вона охоплює не тільки юридичні, а й політичні, економічні, ідеологічні та інші явища. Надати загальну характеристику основним правам людини. Проаналізувати нормативно-правову базу що регулює права людини. Визначити межі здійснення прав людини.

## **Семінарське заняття № 2. Основи загальної теорії права**

*Навчальна мета заняття: формування комплексного уявлення про теорію права.*

*Час проведення – 2 год.*

### **Навчальні питання:**

1. Поняття та види суб'єктів права
2. Правові відносини
3. Правопорушення і юридична відповідальність
4. Поняття і функції правової свідомості. Поняття та основні характеристики правової культури
5. Правовий нігілізм та ідеалізм.

### **Методичні вказівки**

Розкриваючи перше питання плану, слід сформулювати визначення суб'єктів права та розуміти хто є суб'єктами права.

У межах другого питання плану слід розкрити поняття правовідносин, суб'єктів правовідносин, надати уявлення про об'єкти правовідносин та юридичні факти. Усвідомлювати що становить собою поняття "правоздатність", "дієздатність", "деліктоздатність", реалізація змісту правовідносин через

зафіксовані у нормах права суб'єктивні права та юридичні обов'язки їх учасників.

Надаючи відповідь на третє питання плану необхідно сформувати поняття правопорушення, знати які існують види правопорушень, сформувати поняття юридичної відповідальності, крайньої необхідності, необхідної оборони. Знати види юридичної відповідальності та конституційні принципи юридичної відповідальності. Вміти аналізувати події суспільного життя з точки зору правознавства, виховувати розуміння невідворотності юридичної відповідальності.

Розкриваючи четверте питання плану необхідно розкрити поняття правової свідомості, вміти розрізняти її функції. Розкрити поняття та основні характеристики правової культури.

Завершальне, п'яте питання плану передбачає розгорнуту характеристику правового нігілізму та ідеалізму.

### **Семінарське заняття № 3. Конституційне право – провідна галузь права України**

*Навчальна мета заняття: сформувати цілісне уявлення про конституційне право України.*

*Час проведення – 2 год.*

#### **Навчальні питання:**

1. Поняття, предмет конституційного права
2. Система галузі конституційного права України
3. Конституційно-правові відносини
4. Відповідальність у конституційному праві
5. Джерела галузі конституційного права України

#### **Методичні вказівки**

Відповідь на перше питання плану має розпочинатися з визначення загальних положень конституційного права. Необхідно сформувати визначення поняття «конституційне право» з урахуванням різних наукових визначень, науково-монографічної літератури з різними підходами. Врахувати, що в системі національного права провідною галуззю є конституційне право України. Розкрити предмет конституційного права.

У межах другого питання плану слід розкрити систему галузі конституційного права України.

Відповідь на третє питання плану має включати в себе характеристику конституційно-правових відносин. Структура конституційно-правових

відносини (об'єкт, суб'єкт та зміст). Необхідно проаналізувати поняття правоздатність та дієздатність.

У четвертому питанні необхідно пропрацювати питання відповідальності у конституційному праві. Види та наслідки такої відповідальності.

Розкриваючи четверте питання, необхідно, перш за все, знати які існують джерела конституційного права та вміти надати їм загальну характеристику.

#### **Семінарське заняття № 4. Основи адміністративного права України**

*Навчальна мета заняття: сформувати цілісне уявлення про адміністративне право України.*

*Час проведення – 2 год.*

#### **Навчальні питання:**

1. Поняття, предмет адміністративного права
2. Джерела адміністративного права
3. Поняття адміністративного правопорушення
4. Підстави для адміністративної відповідальності
5. Види адміністративних стягнень

#### **Методичні вказівки**

Відповідь на перше питання плану має розпочинатися з визначення адміністративного права. Необхідно розуміти що є предметом адміністративного права та які його основні цілі. Надати характеристику суб'єктам адміністративного права.

У межах другого питання плану слід розкрити поняття джерел адміністративного права та розуміти і вміти пояснити що собою становлять кожний з видів джерел адміністративного права.

Відповідь на третє питання плану має включати в себе розкриття поняття адміністративного правопорушення.

Розкриваючи четверте питання, необхідно, перш за все, вказати законодавчі підстави для адміністративної відповідальності, надати характеристику.

Завершальне, п'яте питання плану передбачає визначення адміністративних стягнень за видами. Загальна характеристика адміністративних стягнень.

## **Семінарське заняття № 5. Основи цивільного права України**

*Навчальна мета заняття: сформувати цілісне уявлення про галузь цивільного права України.*

*Час проведення – 2 год.*

### **Навчальні питання:**

1. Поняття та система цивільного права
2. Цивільно-правові відносини та їх елементи. Об'єкти цивільних прав
3. Правочини в цивільному праві
4. Зобов'язання в цивільному праві

### **Методичні вказівки**

Відповідь на перше питання плану має розпочинатися з визначення поняття та загальної характеристики цивільного права та його системи. Згідно зі ст. 1 ЦК, відносини, які становлять предмет цивільноправового регулювання, складаються з двох груп: 1) майнових та; 2) особистих немайнових відносин. Проаналізувати та вміти надати характеристику предмету цивільного права. Визначити методи цивільно-правового регулювання.

У межах другого питання плану слід надати характеристику цивільно-правовим відносинам. Надати загальну характеристику юридичній особі та фізичній особі. Розкрити поняття правоздатність та дієздатність. Об'єкти цивільних прав.

Відповідь на третє питання плану має включати в себе розуміння якими саме ознаками характеризуються правочини в цивільному праві. Надати загальну характеристику.

Розкриваючи четверте питання, необхідно, перш за все, вказати що являє собою зобов'язання в цивільному праві на яких засадах гуртується. Надати загальну характеристику.

## **Семінарське заняття № 6. Основи сімейного права України**

*Навчальна мета заняття: формування комплексного уявлення про основи сімейного права України.*

*Час проведення – 2 год.*

### **Навчальні питання:**

1. Поняття, предмет та метод сімейного права
2. Сімейні правовідносини
3. Шлюб. Умови і порядок його укладання. Недійсність шлюбу

4. Права та обов'язки подружжя
5. Припинення шлюбу

### **Методичні вказівки**

Розгляд першого питання варто розпочати з визначення самого поняття сімейного права як галузі права. Місце сімейного права в правовій системі України. Проаналізувати систему принципів сімейного права та знати їх класифікація. Предмет і метод правового регулювання сімейного права. Джерела сімейного права. Загальна характеристика сімейного кодексу України.

Розглядаючи друге питання, необхідно розкрити поняття і види сімейних правовідносин. Суб'єкти та об'єкти сімейних правовідносин. Зміст сімейних правовідносин. Юридичні факти, як підстава виникнення сімейних правовідносин у сімейному праві та їх види. Виникнення, зміна і припинення сімейних правовідносин. Здійснення сімейних прав і виконання обов'язків. Знати строки позовної давності та інші строки в сімейному праві.

Третє питання плану потребує з'ясування поняття і правової природи шлюбу. Умови укладення шлюбу. Які можливі перешкоди до укладання шлюбу. Державна реєстрація шлюбу та її правові наслідки. Підстави і порядок визнання шлюбу недійсним. Пропрацювати правові наслідки визнання шлюбу недійсним.

Відповідаючи на четверте питання треба надати характеристику особистим немайновим правовідносинам між подружжям: поняття, значення та види. Розкрити зміст особистих немайнових прав та обов'язків подружжя. Рівність особистих прав і обов'язків подружжя. Захист особистих прав подружжя. Розкрити поняття майнових правовідносин подружжя. Надати характеристику спільної сумісної власності подружжя. Поділ спільного майна подружжя. Договірний режим майна подружжя. Шлюбний договір в системі майнових договорів подружжя. Розуміти в чому полягає відповідальність подружжя за забор'язаннями.

Висвітлюючи п'яте питання плану необхідно проаналізувати поняття та надати загальну характеристику підставам припинення шлюбу. Припинення шлюбу внаслідок смерті одного з подружжя або оголошення одного з подружжя померлим. Пропрацювати підстави та порядок розірвання шлюбу. Підстави та порядок розірвання шлюбу в судовому порядку. Питання, що вирішуються при розірванні шлюбу. Правові наслідки припинення шлюбу.

### **Семінарське заняття № 7. Основи трудового права**

*Навчальна мета заняття: формування комплексного уявлення про основи трудового права України.*

*Час проведення – 2 год.*

### **Навчальні питання:**

1. Поняття та система трудового права, його джерела та суб'єкти
2. Трудовий договір
3. Робочий час і час відпочинку
4. Підстави припинення трудового договору
5. Поняття та види трудових спорів

### **Методичні вказівки**

Розгляд першого питання варто розпочати з визначення поняття «трудове право». Надати характеристику системі трудового права. Особливості відносин, що становлять предмет трудового права, полягають в їх виникненні при виконанні людиною роботи в інтересах іншої особи. Зважаючи на те, що джерела трудового права України – це способи вираження норм права, проаналізувати джерела трудового права. Визначити суб'єкти трудового права.

Розглядаючи друге питання, необхідно розуміти на підставі чого виникають трудові відносини. Надати загальну характеристику трудовому договору, знати основні умови укладання договору, зміст та хто є сторонами такого договору. Що являє собою суміщенням професій (посад).

Третє питання плану потребує з'ясування, що розуміється під робочим часом і часом відпочинку. Які існують різновиди, тривалість та законодавче закріплення робочого часу та часу відпочинку.

Відповідаючи на четверте питання плану треба розкрити підстави припинення трудового договору.

Висвітлюючи п'яте питання плану необхідно проаналізувати судову практику, надати поняття та розкрити види трудових спорів.

### **Семінарське заняття № 8. Кримінальне право України**

*Навчальна мета заняття: формування комплексного уявлення про основи кримінального права України*

*Час проведення – 2 год.*

### **Навчальні питання:**

1. Кримінальне право України, його предмет, завдання та функції
2. Кримінальна відповідальність та її підстави
3. Поняття злочину, його ознаки та склад. Співучасть у злочині
4. Обставини, що виключають злочинність діяння. Звільнення від кримінальної відповідальності
5. Покарання та його види

### **Методичні вказівки**

Розгляд першого питання варто розпочати з визначення що таке кримінальне право як галузь права. Розкрити його предмет та завдання. Визначити які функції притаманні кримінальному праву.

Розглядаючи друге питання, необхідно розкрити поняття «кримінальна відповідальність». Дати характеристику ознакам кримінальної відповідальності.

Третє питання плану потребує з'ясування що таке злочин, які його ознаки (винність, суспільна небезпечність, протиправність). З'ясувати з яких елементів утворюється склад злочину. Характеристика співучасті у злочині, види співучасті.

Відповідаючи на четверте питання плану треба розуміти, що таке умисел та необережність. Стадії вчинення злочину. Проаналізувати обставини, що виключають злочинність діяння. В чому полягає звільнення від кримінальної відповідальності, підстави.

Висвітлюючи п'яте питання плану необхідно проаналізувати поняття «покарання» визначити його основну мету. Обставини які можуть пом'якшити або обтяжити покарання.

## **4. МАТЕРІАЛИ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ**

**Самостійна робота** осіб, які навчаються, є основним засобом засвоєння навчального матеріалу у вільний від аудиторних занять час. Самостійна робота включає: опрацювання навчального матеріалу, виконання індивідуальних завдань, науково-дослідну роботу. Навчальний час, відведений на самостійну роботу студента денної форми навчання, регламентується навчальним планом та робочим навчальним планом. Зміст самостійної роботи над навчальною дисципліною визначається програмою навчальної дисципліни, методичними матеріалами, завданнями та вказівками науково-педагогічного працівника.

Самостійна робота осіб, які навчаються, забезпечується системою навчально-методичного забезпечення, передбаченою програмою навчальної дисципліни: підручниками, навчальними та методичними посібниками, конспектами лекцій, збірниками завдань, комплектами індивідуальних семестрових завдань, практикумами, методичними рекомендаціями з організації самостійної роботи та виконання окремих завдань, електронними та іншими навчально-методичними матеріалами, дистанційними курсами. Методичні матеріали для самостійної роботи студентів повинні передбачати можливість проведення самоконтролю з боку студента. Для самостійної роботи

рекомендується відповідна наукова та професійна монографічна і періодична література.

Самостійна робота з вивчення навчального матеріалу з конкретної дисципліни може проходити в Центральній науковій бібліотеці університету, навчальних кабінетах, комп'ютерних класах, лабораторіях, у домашніх умовах, а також у дистанційній формі за використанням системи підтримки дистанційного навчання та матеріалів дистанційних курсів.

Для забезпечення належних умов для самостійної роботи ця робота організовується, у разі необхідності, за попередньо складеним на кафедрі графіком, що гарантує можливість індивідуального доступу особи, яка навчається, до необхідних дидактичних і технічних засобів загального користування. Графік оприлюднюється на початку навчального семестру. При організації самостійної роботи з використанням складного обладнання, установок, інформаційних систем (комп'ютерних баз даних, систем автоматизованого проектування, автоматизованих навчальних систем, системи підтримки дистанційного навчання тощо) забезпечується можливість одержання необхідної консультації або допомоги з боку спеціалістів кафедри.

Контроль засвоєння навчального матеріалу дисципліни, віднесеного на самостійну роботу, є обов'язковим.

Основні методи перевірки успішності студентів: усне опитування, письмовий контроль, практичні заняття, тести тощо.

№ з/п	Зміст самостійної роботи
1.	<p><i>Тема 1. «Основи загальної теорії держави» Ознайомитися з лекційним матеріалом за темою, нормативною базою та навчально-науковою літературою.</i></p> <p>В межах самостійної роботи проаналізувати форми держави та їх види. Охарактеризувати теорії виникнення держави у сучасній вітчизняній правовій доктрині.</p>
2.	<p><i>Тема 2. «Основи загальної теорії права» Ознайомитися з лекційним матеріалом за темою, нормативною базою та навчально-науковою літературою.</i></p> <p>В межах самостійної роботи охарактеризувати механізм держави. Визначити поняття, ознаки та функції права. Охарактеризувати структуру та види правосвідомості. Розуміти поняття та основні характеристики правової культури.</p>

3.	<p><i>Тема 3. «Конституційне право – провідна галузь права України»</i>  <i>Ознайомитися з лекційним матеріалом за темою, нормативною базою, навчально-науковою літературою та положеннями Конституції України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР.</i></p> <p>В межах самостійної роботи опрацювати поняття, предмет та систему галузі конституційного права. Надати характеристику конституційному праву в системі права України. Розрізняти державні символи України. Охарактеризувати конституційні принципи поділу державної влади. Знати поняття і види основних прав і свобод людини та громадянина в Україні. Опрацювати гарантії прав і свобод людини і громадянина, механізм їх забезпечення. Економічні, соціальні та культурні права і свободи людини і громадянина України. Знати конституційні обов'язки людини та громадянина в Україні. Конституційний статус та функції Верховної Ради України. Конституційний статус Президента України. Конституційний статус Кабінету Міністрів України. Конституційно-правовий статус органів місцевого самоврядування та роль судової системи в Україні.</p>
4.	<p><i>Тема 4. «Основи адміністративного права України»</i>  <i>Ознайомитися з лекційним матеріалом за темою, нормативною базою, навчально-науковою літературою та положеннями Кодексу України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-Х.</i></p> <p>В межах самостійної роботи опрацювати наступні питання: Поняття, предмет та джерела адміністративного права. Суб'єкти адміністративного права. Державна служба в Україні. Поняття адміністративного правопорушення та його ознаки. Адміністративна відповідальність. Види адміністративних стягнень. Порядок притягнення до адміністративної відповідальності. Відповідальність за окремі види правопорушень.</p>
5.	<p><i>Тема 5. «Основи цивільного права України»</i>  <i>Ознайомитися з лекційним матеріалом за темою, нормативною базою та навчально-науковою літературою та положеннями Цивільного Кодексу України від 16 січня 2003 року № 435-IV.</i></p> <p>В межах самостійної роботи опрацювати наступні питання: Поняття, предмет та джерела цивільного права. Загальна характеристика цивільного законодавства. Цивільний кодекс України.</p>

	<p>Фізична особа як учасник цивільних відносин. Цивільна дієздатність та правоздатність фізичних осіб. Юридична особа як учасник майнових цивільних відносин: поняття, правові ознаки, види. Об'єкти цивільних прав. Поняття та загальна характеристика правочинів. Цивільно-правові договори : поняття, види та форми. Договір купівлі продажу. Договір дарування. Договір довічного утримання. Захист цивільних прав. Загальні положення про спадкування. Спадкування за заповітом. Спадкування за законом. Спадковий договір.</p>
6.	<p><i>Тема 6. «Основи сімейного права України» Ознайомитися з лекційним матеріалом за темою, нормативною базою, навчально-науковою літературою та положеннями Сімейного Кодексу України від 10 січня 2002 року № 2947-III.</i></p> <p>В межах самостійної роботи опрацювати наступні питання:  Поняття сімейного права, його принципи та джерела. Співвідношення понять сім'ї та шлюбу. Порядок укладення шлюбу. Права та обов'язки подружжя. Загальна характеристика шлюбного договору. Припинення шлюбу. Права та обов'язки батьків і дітей за законодавством України. Правові форми влаштування дітей, що позбавлені батьківського піклування. Особливості усиновлення дітей громадянами України, які проживають за кордоном. Опіка та піклування над дітьми. Права та обов'язки членів сім'ї та родичів.</p>
7.	<p><i>Тема 7. «Основи трудового права» Ознайомитися з лекційним матеріалом за темою, нормативною базою, навчально-науковою літературою та положеннями Кодексу України про працю від 07.12.1984. № 8073-X.</i></p> <p>В межах самостійної роботи опрацювати наступні питання:  Поняття трудового права, його принципи. Система та джерела трудового права, сучасне українське трудове законодавство. Сутність і зміст трудових правовідносин та основних понять, категорій і інститутів трудового права. Державні органи та громадські організації, які є суб'єктами трудового права, Поняття, юридичний статус і практична значущість різних джерел трудового права та можливість їх використання при регулюванні праці окремих категорій осіб. Правове регулювання праці окремих категорій працівників.</p>
8.	<p><i>Тема 8. «Кримінальне право України» Ознайомитися з лекційним матеріалом за темою, нормативною базою, навчально-науковою</i></p>

*літературою та положеннями Кримінального Кодексу України від 5 квітня 2001 року № 2341-III.*

В межах самостійної роботи опрацювати наступні питання:  
 Загальна характеристика кримінального права. Поняття злочину, склад злочину. Види злочинів. Стадії скоєння злочину. Співучасть у злочині. Поняття, ознаки і підстави кримінальної відповідальності. Обставини, що пом'якшують та обтяжують відповідальність. Види кримінальних покарань. Склади окремих категорій злочинів.

## 5. СХЕМА НАРАХУВАННЯ БАЛІВ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

### Схема нарахування балів

Загальна кількість балів – 100.

Кількість балів за залік – 40.

Кількість балів протягом семестру – 60:

Кількість балів за відповіді на семінарських заняттях  $\sum 40 = 40$ :

### Формула обчислення

$$\sum 40 = \frac{\sum 5}{\sum 8} \times 8 \text{ (вісім)}$$

### Примітка:

$\sum 40$  – сума максимальної кількості балів

$\sum 5$  – сума балів, що отримав студент за відповіді на семінарських заняттях.

$\sum 8$  – кількість семінарських занять протягом семестру.

8 – коефіцієнт

Контрольна робота – 20 балів.

Поточний контроль								Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Разом	Екзамен /залік	Сума
T	T	T	T	T	T	T	T				
1	2	3	4	5	6	7	8				
$\sum 40$								20	60	40	100

T1, T2 ... TN – теми.

За результативну наукову роботу (написання наукової роботи, тез доповідей, участь у науково-практичних конференціях, участь у роботі гуртка тощо) за профілем цієї дисципліни, за рішенням кафедри відповідно до критеріїв, встановлених програмою навчальної дисципліни, студент може отримати до 10 додаткових (заохочувальних) балів, але в межах максимальної загальної суми балів – 100.

Відповідь на семінарському занятті – **1-5 балів**.

### **Критерії оцінювання усної відповіді.**

Поточний контроль здійснюється, зокрема, у формі опитування та перевірки результатів виступів на семінарських та практичних заняттях в п'ятибальній шкалі оцінок.

**5 балів** ставиться за наступних умов:

- студент активно працює протягом усього практичного заняття;
- дає повний, правильний, послідовний, зв'язний, обґрунтований виклад питання, що супроводжується правильними прикладами з доктринальних джерел та посиланням на чинне законодавство;
- все, що викладається, повинно свідчити про глибоке розуміння і орієнтацію в явищах і процесах, що вивчаються;
- правильні вичерпні відповіді на додаткові питання викладача.

**4 бали** ставиться за наступних умов:

- студент активно працює протягом практичного заняття;
- дає правильний, повний виклад змісту підручника і матеріалу, поданого викладачем, але на додаткові контрольні питання, які ставить викладач для з'ясування глибини розуміння і вміння орієнтуватися в явищах і процесах, відповідає лише з деякою допомогою викладача чи колег;
- недостатньо вичерпні відповіді на додаткові запитання викладача.

**3 бали** ставиться за наступних умов:

- студент на занятті поводить себе пасивно, відповідає лише за викликом викладача;
- в цілому виявляє знання основного навчального матеріалу, що розглядається, але під час відповіді допускає помилки і усвідомлює їх тільки після вказівки викладача;
- відповіді на запитання дає не одразу, а тільки після деякого напруження пам'яті, при чому відповіді нечіткі;
- не в змозі без допомоги викладача вивести співвідношення з іншими проблемами дисципліни, що вивчається;

**2 бали** ставиться за наступних умов:

- допускає суттєві помилки або зовсім пропускає матеріал і частково виправляє ці помилки тільки після вказівки викладача;
- студент виявляє незнання значної частини навчального матеріалу, нелогічно і невпевнено його викладає, у відповіді мають місце заминки і перерви, не може пояснити проблему, хоча і розуміє її;
- викладає матеріал не достатньо зв'язно і послідовно.

**1 бал** ставиться за наступних умов:

- студент припускається грубих помилок при викладі матеріалу і не виправляє ці помилки навіть при вказівці на них викладача;
- виявляє нерозуміння навчального матеріалу і як наслідок цього – повна відсутність навичок як в аналізі явищ, так і у подальшому виконанні практичних завдань.

**Критерії оцінювання контрольних та залікових робіт.**

Контрольні та залікова роботи виконуються у письмовій формі. Контрольна робота складається з 20 тестових завдань, залікова робота – із 40 тестових завдань. Кожне тестове завдання має п'ять варіантів відповідей, тільки одне яких є правильним; за кожен правильну відповідь нараховується один бал.

**Шкала оцінювання**

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою
	За дворівневою шкалою оцінювання
90-100	зараховано
70-89	зараховано
50-69	зараховано
1-49	не зараховано

За результативну наукову роботу (написання наукової роботи, тез доповідей, участь в науково-практичних конференціях, участь у роботі наукового гуртку тощо) за профілем цієї дисципліни, за рішенням кафедри відповідно до критеріїв, встановлених програмою навчальної дисципліни, студент може отримати до 10 додаткових (заохочувальних) балів.

**6. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА**

**Основна література**

1. Мирошниченко В.О., Каменський Д.В. Правознавство : навч. посіб. К. : ЦУЛ, 2019. 288 с.
2. Молдован В. В., Чулінда Л. І. Правознавство. 2-ге вид. : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2010. 184 с.
3. Правознавство: підручник. [Крестовська Н. М., Александрова Ю. В., Балобанов О. О., Балобанова Д. О., Пятіна В. А., Степанов С. В., Тесля Л. В., Гордєєва О. В., Кіхая Ю. В., Клінова І. Ю., Райлян О. Г., Старченко А. Ю.]. Одеса: Атлант, 2015. 554 с.

4. Загальна теорія держави і права / за ред. М.В. Цвіка, В.Д.Ткаченка, О.В.Петришина. Х. : Право, 2011. 428 с.
5. Кельман М.С., Мурашин О.Г. Загальна теорія держави і права : підручник / М.С. Кельман, О.Г. Мурашин. К. : Кондор, 2006. 477 с.
6. Крестовська Н.М. Теорія держави і права: елементарний курс / Х. : Одісей, 2008. 442 с.
7. Лисенков С.Л. Загальна теорія держави і права : навч. посібник. К. : Юристконсульт : КНТ, 2006. 355 с.
8. Порівняльне правознавство : підручник / С. П. Погребняк, Д. В. Лук'янов, І. О. Биля-Сабадаш та ін. ; за заг. ред. О. В. Петришина. Х. : Право, 2012. 272 с.
9. Правознавство: навчальний посібник. 2-ге видання / за заг. ред. Петкова С. В. Київ: КНТ, 2022. 382 с.
10. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посібник / П.М.Рабінович. 12-е вид. К. : Атіка, 2012. 158 с.
11. Сухонос В.В. Теорія держави і права : навч. посібник / В. В. Сухонос. Суми : ВТД «Університетська книга», 2005. 536 с.
12. Теорія держави і права: Академічний курс: підручник / за ред. О.В.Зайчука, Н.М.Оніщенко. К. : Юрінком Інтер, 2006. 688 с.
13. Юридична енциклопедія. В 6 т. К.: Вид-во «Укрениклопедія» ім. М.П. Бажана, 1998-2004.
14. Судові та правоохоронні органи: навчальний посібник / М.В. Ковалів, С.С. Єсімов, Ю.С. Назар, М.Т. Гаврильців, Г.Ю. Лук'янова, А.І. Годяк, М. М. Бліхар. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2016. 388 с.
15. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / [О.В. Зайчук, А.П. Заєць, В.С. Журавський та ін.]; за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. К.: Юрінком Інтер, 2006. 688 с.
16. Теорія держави і права : підручник / [О. М. Бандурка, О. М. Головка, О. С. Передерій та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 416 с.

#### **Допоміжна література**

1. Адміністративне право України: підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін.; За ред. Ю. П. Битяка. К.: Юрінком Інтер, 2007. 544 с.
2. Берестова І. Конституційний Суд України в системі юрисдикційних органів: загальні положення. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9. С. 154-159.
3. Булкат М. С. Теоретико-правові засади судової влади: сучасний концепт: автореф. дис... докт. юрид. наук за спец.: 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Київ, 2019. 40 с.
4. Галуцько В. В. Адміністративне право України. Т.1. Загальне адміністративне право : навчальний посібник / В. В. Галуцько, В. І. Курило,

- С. О. Короед, О. Ю. Дрозд, І. В. Гиренко, О. М. Єщук, І. М. Риженко, А. А. Іванищук, Р. Д. Саунін, І. М. Ямкова; за ред. проф. В. В. Галунька. Херсон : Грінь Д. С., 2015. 272 с.
5. Історія вчень про державу і право: навчальний посібник / І.В. Іванов, Є.В. Зозуля, О.С. Туренко. Київ: Гельветика, 2018. 308 с.
  6. Ковальський В.С. Виконання кримінальних покарань та пробації: законодавство, роз'яснення, зразки документів. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 824 с.
  7. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України : підручник. – Вид. 2, змін. і доп. / За заг. ред. Т. О. Коломоєць. К. : Істина, 2012. 528 с.
  8. Конституційне право України. Академічний курс: Підручник: У 2 т. Т.2. / За загальною редакцією Ю. С. Шемшученка. К.: Юридична думка, 2008. 800с.
  9. Крючко Н. І. Ознаки судової влади: автореф. дис... канд. юрид. наук за спец.: 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура». Харків, 2019. 20 с.
  10. Погребняк С. П. Справедливість у судовій діяльності. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2007. Вип. 13. С. 47-60.
  11. Пустовойт Т. В. Конституційно-правові основи єдності судової влади України. автореф. дис... канд. юрид. наук за спец.: 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. Харків, 2016. 19 с.
  12. Фрицький О.Ф. Конституційне право України: Підручник. К: Юрінком Інтер, 2002. 536 с.
  13. Хамула П. І. Правоохоронні органи в системі органів державної влади: автореф. дис... канд. юрид. наук за спец.: 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Харків, 2016. 20 с.
  14. Цивільне право України: Підручник: У 2х кн. / О.В.Дзера (керівник авт.кол.), Д.В.Боброва, А.С.Довгерт та ін.; За ред. О.В.Дзери, Н.С.Кузнецової. – К.: Юрінком Інтер, 2002.
  15. Циганов О.Г. Адміністративні послуги у сфері правоохоронної діяльності України: дис... докт. юрид. наук за спец.: 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Державний науководослідний інститут МВС України; Державний науково-дослідний інститут МВС України, Київ, 2018. 556 с.

### **Законодавство**

1. Конституція України: від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кодекс України про працю: Закон України від 07.12.1984. № 8073-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/322-08#Text>
3. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23.09.1999. № 1105-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text>
4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

5. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
6. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
7. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27 лютого 2014 року № 794-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>
8. Про місцеве самоврядування в Україні України : Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>

**Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення**

1. Офіційний веб-портал нормативної бази України: <https://nau.ua/>
2. Офіційний веб-портал Верховної Ради України: <https://www.kmu.gov.ua>
3. Офіційний веб-сайт Президента України: <https://president.gov.ua>
4. Офіційний веб-сайт Кабінету Міністрів України: <https://www.kmu.gov.ua>
5. Офіційний веб-сайт національної бібліотеки імені В.І. Вернадського: <http://www.nbuv.gov.ua/>

Електронне навчальне видання комбінованого використання  
Можна використовувати в локальному та мережному режимі

**Божко Дар'я Валеріївна**  
**Хабарова Тетяна Володимирівна**

## **ПРАВознавство**

Матеріали до семінарських занять  
та самостійної роботи студентів

В авторській редакції

Підписано до розміщення 16.04.24 р. Гарнітура Times New Roman.  
Ум. друк. арк. 1,53. Обсяг 0,485 Мб. Зам. № 74/24.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,  
61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.  
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.2009

Видавництво ХНУ імені В. Н. Каразіна